

N:o 9.

Ank. till Riksd. kansli den 11 februari 1901, kl. 1 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion angående upphäfvande af fideikommiss i fast egendom.

Till lagutskottets handläggning har Andra Kammaren hänvisat en inom nämnda kammare af herr *H. Segerdahl* afgifven motion, n:o 33, så lydande:

»När institutioner blifvit så föråldrade, att de stå i uppenbar strid med samtidens allmänna rättsmedvetande, är det hög tid att vidtaga anstalter för deras upphäfvande. Det är lyckligt, om detta kan ske under lugna samhällsförhållanden, då en besinningsfullare pröfning kan egnas åt ordnandet af de rättsliga angelägenheter, som stå i samband med upphäfvandet. Försummas detta, finnes alltid fara för, att i en mindre lugn tid upphäfvandet kan ske genom ett penndrag, utan vederbörlig hänsyn till hvad som bör komma efter.

En institution af detta slag, hvaraf det nutida rättsmedvetandet, sådant det lefver och rör sig hos det stora flertalet af vårt folk, äfven hos personer af vidt skilda åskådningar för öfrigt, djupt kränkes, är familjefideikommissiurättningen i fast egendom.

Det framstår såsom något för rättskänslan i hög grad sårande, att barn icke skola vara lika berättigade i afseende å egendom, som vid faders eller moders bortgång finnes i boet, utan att *ett* barn skall få träda i besittning af det mesta och värdefullaste af denna egendom eller må hända allt, medan de öfriga, som uppfostrats i samma lefnadsvanor och för hvilka behofven följaktligen böra vara lika stora, få litet eller intet; och ännu orättvisare förefaller det, då en fideikommissarie

efterlemnar barn, men fideikommisset ändock på grund af stiftelseurkunden öfvergår till annan, kanske helt och hållet oskyld person. Vanligen är det kvinnor, som på detta sätt få vika för män. På den tid de flesta fideikommissen uppstodo i vårt land, eller 16- och 1700-talen, afveko sådana bestämmelser icke så mycket från andan i den allmänna lagen, hvilken, hvad landet angick, tillerkände hustru mindre del i makars gemensamma bo än mannen och syster mindre arfslott än broder, men sedan lagstiftningen numera åstadkommit likställighet på dessa områden och den fordran allt mera gjort sig gällande, att lagarne skola hafva en allmän och undantagslös tillämpning, reser sig det afvikande härifrån, som fideikommissinrättningarne utgöra, allt för mycket upp emot den bestående rätten för att de skulle i längden få blifva orubbade.

Nio gånger under de två senaste årtiondena har frågan om upphäfvande af familjefideikommiss i fast egendom förevarit i Riksdagen, första gången 1882 och sista gången 1898. År 1882 väcktes motion i frågan i Första Kammaren, men så ringa förhoppning hade motionären om sin saks framgång, att han, då densamma med ett afstyrkande utlåtande af lagutskottet förekom till afgörande i kammaren, icke ens fann det lönt att yttra sig. Kammaren afslog också motionen, hvilket öde kammaren äfven beskärt alla senare förslag i samma riktning, dock icke utan motstånd af en betydande minoritet, skiljande sig vid ett tillfälle endast med tre röster från majoriteten. Andra Kammaren har deremot varit gynnsamt stämd mot motionerna samt de sista gångerna till och med utan votering och utan diskussion beslutat skrifvelse i ämnet till Kongl. Maj:t, dervid kammaren de fem senaste gångerna haft att stödja sig på lagutskottets utlåtanden.

I den omständigheten, att Andra Kammaren, som inom sig sluter så skilda element af svenska folket, upprepade gånger enhälligt funnit något i denna sak böra göras, ligger enligt mitt förmenande det bästa bevis för min åsigt, att knappast något institut finnes i vår nu gällande rätt, som strider så mycket mot det allmänna rättsmedvetandet som familjefideikommisset i fast egendom. Skulle det vara fråga om att införa nya fideikommiss, skulle väl näppeligen någon, som har med lagstiftning att göra, vilja dertill medverka, därför att den grund, hvar på institutionen hvilar, är enligt vår tids rättsuppfattning oriktig. Men hvad som är orätt i detta fall borde väl också utgöra skäl för de gamla fideikommissens upphäfvande.

Häremot har emellertid invändts, att det skulle vara en rättskränkning att genom lagstiftning upphäfva civilrättsliga bestämmelser,

hvilka tillkommit under skydd af en föregående tids lag. Man stöder sig härvid på den allmänna rättsregeln, att en civillag ej får hafva retroaktiv verkan. Men för att en rättskränkning skall kunna ske, fordras ett rättssubjekt, som är föremål för kränkning. Såsom rätts-
subjekt i afseende å fideikommiss måste man anse den *levvande* slägten. Ordnas då vid upphäfvandet förhållandena så, att nuvarande och nu lefvande till fideikommisset eventuelt berättigade skyddas i sin rätt, och utsträcker till yttermera säkerhet än vidare detta skydd till det lif, som vid lagens tillkomst möjligen kan spira, men ännu icke sett dagens ljus, så kan det icke med fog talas om rättskränkning. Och för öfrigt kan icke en obegränsad utsträckning gifvas åt tillämpningen af den ofvannämnda allmänna rättsregeln. Den må gälla, så länge det endast är fråga om rättsförhållanden mellan enskilde, men då viktiga samhällsintressen derjemte beröras, såsom i förevarande fall är händelsen, så får denna oskrifna lag icke vidare dominera. Underligt vore också, om alla slags gamla förordnanden af enskilda personer, så snart de lagligen tillkommit, skulle ega rätt att för all framtid bestå, huru afvita de än framträda för efterverlden, och sålunda hafva en kraft större än den allmänna lagen, hvilken ju ändras, då den blifvit för gammal och kommit i strid med den allmänna uppfattningen. Statsmagtarna för 90 år sedan hyllade icke heller en sådan lära, då de stiftade förordningen af den 3 april 1810, hvarigenom tillåtits stora ändringar i fideikommissurkunderna, ändringar, som kunna leda till och faktiskt också ledt till upphäfvande af egendomars fideikommissnatur. Jag syftar på det tillstånd Kongl. Maj:t kan gifva en fideikommissarie att inteckna fideikommisset, hvilket derigenom kan blifva föremål för exekutiv försäljning och på sådant sätt erhålla egenskapen af egendom under fri dispositionsrätt.

Invändningen om rättskränkning bör sålunda icke vara egnad att hindra upphäfvandet, och än mindre vikt kan tillerkännas den ofta uttalade farhågan, att ett sådant upphäfvande skulle kunna som konsekvens draga med sig upphäfvande jemväl af testamentsdonationer till kommuner, fromma stiftelser och andra inrättningar; ty det är dock en betydlig skilnad mellan att afhända bestående institutioner dem tillerkända förmåner och att lagstifta om enskilda, först i en framtid lefvande individers förhållanden.

Ofvan har nämnts, att viktiga samhällsintressen berördes af fideikommissinstitutionen, dervid, likasom för öfrigt i hela denna motion, afsågs fideikommiss i fast egendom. Enligt statistiska centralbyråns sammandrag af Konungens befallningshafvandes femårsberättelse för åren

1891—1895 äro fastighetsfideikommissen tillhopa taxeringsvärderade till nära 110 millioner kronor, och fideikommissen å landet utgöra tillsammans 3,060 mantal, 4,6 procent af rikets hela mantal och 4,3 procent af taxeringsvärdet å all jordbruksfastighet. Det är sålunda en icke ringa del af Sveriges jord, som genom fideikommissinrättningen är bunden och undantagen från det fria utbytet. Vore nu allt väl bestämdt i afseende å fideikommissens skötsel, skulle härom vara mindre att säga, men genom egen erfarenhet, vunen allt sedan barndomen, vet jag, att det är åtskilligt, som härutinnan brister, icke så mycket beträffande de större fideikommissen, hvilka torde i allmänhet skötas väl, ja, några till och med mönstergilt, men beträffande en stor del af de små och de medelstora. Äro fideikommissen intecknade, finnes möjlighet för att de genom exekutiv försäljning komma i andra händer, som kunna bättre sköta dem. Men der icke någon försäljning kan komma i fråga, utan fideikommissarien under alla förhållanden sitter fast och orubblig på egendomen, kan vanvården fortgå genom årtionden, kanske längre, utan att någon bot kan därför rådås. Vanvårdas i sådan grad annan enskild jordegendom, dröjer det vanligen icke länge, innan densamma byter egare och kommer under bättre häfd igen.

Vanskötseln kan vara oafsigtlig och bero på bristande ordningsinne eller duglighet, men innehafvaren af ett fideikommiss kan också afsigtligt utsuga och genom skogssköfving med mera förderfva egendomen för att till exempel skaffa kapital till nära anhöriga, då fideikommisset efter honom skall öfvergå till annan gren, eller för att roffa åt sig sjelf så mycket som möjligt under ett fardagsår eller till och med endast för att göra den blifvande efterträdaren förtret. Sådana fall hafva förekommit. Hvilken nu än anledningen till vanskötseln må vara, är det visst, att icke blott fideikommissarien och hans efterträdare hafva men deraf, utan ock att verkningarna sträcka sig ut äfven till det allmänna.

Då förordningen af den 3 april 1810 medgaf inteckning i fideikommiss, skedde detta under framhållande af att en innehafvare af fideikommiss kunde komma i behof att derå mot inteckning göra lån. Denna bestämmelse läser numera tolkas så, att tillstånd meddelas blott då behofvet afser egendomens förbättring genom nyodling, nybyggnad och dylikt, men deremot icke då det blott är fråga om behof af rörelsekapital. För att skaffa sig sådant, nödgas ofta en tillträdande fideikommissarie låna medel på annat sätt, och han, som icke har någon realsäkerhet att erbjuda och hvars besittningstid är oviss, får då betala en vida högre ränta än den, hvaremot andra jordbrukare kunna skaffa sig lån. Den begränsade förfoganderätten är i detta fall, åtminstone för

innehafvarne af de små och medelstora fideikommissen, en verklig tunga, som i sin ordning kan återverka på deras förmåga att sköta egendomarne.

För ett lands jordbruk är det onekligen af vigt, att ett antal större egendommar finnes, der man lättare än å de mindre kan genom försök utröna nyttan och lämpligheten af nyheter på landthushållningens område och från hvilka derigenom goda föredömen kunna utgå till kringliggande orter. Detta har man velat åberopa som skäl för särskildt de större fideikommissens bibehållande. Men icke erfordras härför fideikommissinstitution. Dylika mörsteregendomar af för ändamålet fullt tillräcklig storlek komma nog framdeles likasom hittills att finnas till erforderligt antal bland egendommar under fri dispositionsrätt, och i alla händelser lærer det väl icke vara af nöden att dertill hafva egendommar af sådan storlek som våra största fideikommiss, af hvilka 18 stycken äro taxeringsvärderade till mellan 1 och 2 millioner, 5 stycken till mellan 2 och 3 millioner, 7 stycken till mellan 3 och 4 millioner och 3 stycken till mellan 4 och 5 millioner hvardera.

Den ställning, som en fideikommissaries yngre barn intaga, har ofvan vidrörts vid framhållande af frågans rättsliga sida. Denna ställning måste dock äfven ses ur social synpunkt, och den visar sig då mycket prekär. De yngre barnen erhålla uppfostran och försörjning såsom rikemans barn, så länge deras fader lefver, men vid hans bortgång stå de ofta lemnade åt sig sjelfva, utan tillgångar, men med invanda stora anspråk på lifvet, hvarigenom deras existens blir mycket bekymmersam. Stöd af den nye fideikommissarien få de väl i en del fall, men i andra åter icke. Någon gång är det tvärt om de, som få ytterligare sträfva för att hjälpa honom.

Vid skärskådande af de missförhållanden, som fideikommissinstitutionen för med sig, bör ej förgätas, att medvetandet om att vara eller blifva i besittning af en oförytterlig rikedom i icke så få fall visat sig medföra ett demoraliserande inflytande. Denna fara finnes väl också för barn efter andra rika föräldrar, men icke i samma grad, som då ego-delarna icke kunna förloras annat än i det enda fall, att egendomen är intecknad.

Vidare tränga sig också kraftigt fram i erinringen de många strider och tvistigheter mellan medlemmar af samma familj eller mellan släkter, hvartill fideikommissen gifva anledning och som under senare tider jemförelsevis talrikt förekommit. En annan testamentsurkund kan nog äfven gifva anledning till tvister, men dessa inträffa vanligen genast efter testators död och blifva snart en gång för alla afgjorda. Då deremot

fideikommissurkunden skall tillämpas hvarje gång ombyte af fideikommissarie skall ske, ligger deruti, såsom erfarenheten noggsamt gifvit vid handen, en aldrig sinande källa till nya misshölligheter och rättgångar, ett förhållande, som särskildt förtjenar att beaktas af de lagstiftande myndigheterna.

Såsom ofvan påpekats, kan ett fideikommiss upphöra som sådant, om det säljes exekutivt. Exempel hafva också framdragits på ett par andra sätt för fideikommisssegenskapens upphörande, men mer än tvifvelaktigt är, om flera fall af samma slag kunna i framtiden förekomma. Med nuvarande lagstiftning kan man sålunda ej räkna med mer än det förstnämnda sättet, då det gäller att beräkna tiden för fideikommissens försvinnande. Under perioden 1891—1895 har *ett* fideikommiss på detta sätt upphört att finnas till. Det är dock icke hvarje femårsperiod sådant inträffar, och då fideikommissen uppgå till ett antal af 168, skulle det erfordras en mycket lång tid till att utan lagändring få bort denna på orättvisa byggda och till orättvisor och missförhållanden ledande institution.

Att vissa svårigheter kunna yppa sig vid ordnandet af rättsförhållandena vid siste fideikommissinnehafvarens död, vill jag icke bestrida, men jag är dock öfvertygad, att dessa svårigheter ej skola visa sig större, än att de kunna nöjaktigt lösas med anlåtande af något af de olika sätt, som därför stå till buds. Af vigt härvid blir emellertid att tillse, det sådana bestämmelser samtidigt gifvas, som omöjliggöra hvarje kringgående af förbudet om nya fideikommiss upprättande, hvar till benägenhet visat sig finnas redan under nuvarande förhållanden.

Till sist vill jag lemna den förklaringen, att, ehuru mycket af hvad nu sagts kan hafva tillämpning jemväl å fideikommiss i lös egendom, jag dock ansett mig icke nu böra upptaga frågan om äfven deras upphäfvande, dels emedan jag saknar personlig erfarenhet om sådana fideikommiss och ej heller kunnat ur offentliga källor erhålla kännedom om i hvilken omfattning sådana fideikommiss med samma hufvudsyfte som fideikommissen i fast egendom existera, och dels emedan i alla händelser de med dem i samband stående missförhållandena synas mig ej kunna vara så många och så stora som de fastighetsfideikommissen vidlådande.

Med stöd af det anförda får jag föreslå, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom de i riket bestående familjefideikommiss-stiftelser i fast egendom på landet och i stad upphävas, äfvensom förslag till sådana lagbestämmelser, som

för ordnande af rättsförhållandena vid siste innehafvarens död må erfordras.»

Uti motionen hafva sex af Andra Kammarens ledamöter instämt.

Det ämne, som i denna motion upptagits till behandling, har, såsom motionären jemväl erinrat, flerfaldiga gånger varit föremål för Riksdagens pröfning, utan att emellertid hittills hafva föranledt till någon Riksdagens åtgärd. Senast år 1898 förekom frågan om fideikommissstiftelsers upphäfvande till afgörande inför Riksdagen, och lagutskottet hvars pluralitet då, liksom vid alla tillfällen allt sedan år 1889, fann angeläget, att något för frågans lösning åtgjordes, tillstyrkte skrifvelse till Kongl. Maj:t angående upphäfvande af fideikommiss i fast egendom. Denna hemställan godkändes af Andra Kammaren, men blef af Första Kammaren afslagen.

Utskottets ståndpunkt uti föreliggande fråga är densamma, som intogs af 1898 års lagutskott, och utskottet kan alltså nöja sig med att till stöd för sin mening åberopa hvad 1898 års lagutskott i avslutning till 1889 års lagutskott i ämnet anförde.

»Fideikommiss har», så lyder 1898 års lagutskotts uttalande, »sin upprinnelse i den romerska rätten och betyder der den egendom, en person på grund af förhållanden, egendomliga för denna rätt, testamenterat till en annan person med ett på förtroende till denne grundadt uppdrag att utlemna egendomen till en viss uppgifven tredje. Man kunde nu bestämma, att efter denna tredje egendomen skulle tillgodokomma en fjerde, efter denne en femte o. s. v. (så kallade fideikommissoriska substitutioner). Till sådana fideikommiss kunde göras hela förmögenheten, en viss qvotdel deraf eller en viss särskild förmögenhetsdel.

Ur successiva fideikommiss af det sistnämnda slaget har under den utveckling, den romerska rätten erhöll uti Italien och Tyskland, familjefideikommisset framgått, hvarmed afses att fästa viss egendom — fast eller lös eller båda tillika — vid en viss släkt, att inom densamma öfvergå från en släktmedlem till en annan efter viss bestämd ordning.

Den germaniska benägenheten att fästa jorden vid släkten är bekant. Med stöd af den sålunda utbildade romerska rätten uppkommo derfor i Tyskland, jemte de adliga »stamgodsen» och de borgerliga »arfsgodsen», hvilka båda hade sin grund i lag eller häfd, familjefidei-

kommissen i fast egendom till följd af gällande privata dispositioner. I andra land framträda likartade anordningar. Successionen blef, af naturliga skäl, vanligen begränsad till män, och med afseende å grunden för denna blefvo godsens majorat, minorat, seniorat, primo-, secundo-, tertio geniturer o. s. v.

Samma motiv som i öfriga land, nemligen omtanken om »familjens heder och conservation» föranledde äfven i Sverige stiftande af familjefideikommiss i fast egendom, hvilka här uppkommo ej mycket senare än i Tyskland och antagligen redan vid medlet af det sjuttonde århundradet. Stadgan angående testamenten den 3 juli 1686 omtalar institutionen såsom något redan känt och lemnar uti sin 5 § om densamma närmare bestämmelser. I 1734 års lag omnämnes den icke uttryckligen, utan säger denna lag endast i 16 kap. 1 § ärfdabalken att »vill någon, man eller qvinna, göra testamente, hafve våld göra det — — — med eller utan vilkor».

På grund af denna bestämmelse, som dock näppeligen kan anses innefatta ett uttryckligt fastslående af enskildes rätt att för all framtid upprätta dylika stiftelser, ansågos emellertid fideikommissförordnanden äfven rörande fast egendom fortfarande tillåtliga, ända tills de sociala och ekonomiska olägenheter, som kunde vara förenade med en obegränsad rätt att genom privata dispositioner för all framtid förfoga öfver fast egendom, föranledde hos oss, lika som uti flera andra land, inskränkning uti en sådan förfoganderätt. Första steget till denna inskränkning togs af Rikets Ständer, hvilka i skrifvelse till Konungen den 27 mars 1810 anförde följande:

»De mångfaldiga missbruk, som varit följer af en oinskränkt donations- och dispositionsrättighet, hafva hos Riksens Ständer föranledt till öfverläggningar, huruvida en inskränkning i friheten att göra fideikommiss-stiftelser kunde vara nödig och med samhällets fördel öfverensstämmande.

Genom sådana stiftelser föreskrifves för alla tider en successionsordning, enligt hvilken en enda arfvinge, äfven en oskyld, skall på lifstid innehafva fastigheter, utan afseende på om förre innehafvaren skulle derigenom nödgas lemna de flesta eller alla sina barn i saknad af nödig uppfostran och understöd i deras omyndiga år, och en så inskränkt egare, som hvarken af allmänna lagens visa stadganden om arf eller af något sitt förordnande kan hoppas skydd för de lottlöse, utan förutser, att egendomen skall tillfalla en oskyld eller till äfventyrs den af barnen, som gifver minsta hopp om medlidsamhet och omvårdnad för uteslutna, kan icke annat än anse egendomen mera för en annans

än för sin, i följd hvaraf hans intresse blifver att fördubbla och i förtid upptaga afkomsterna till skada för jordens nyttiga odling, egendomens förbättring och samhällets deraf beroende styrka.

Man har för everdeliga tider föreskrifvit lagar för hvarje innehafvares frihet att egendomen förvalta, utan att tänka derpå, att slika inrättningar ofta blifva genom tiders förändrade skick för egendomens förmånliga häfd hinderlige.

Man har för all framtid förbjudit egendomens föryttrande och förpantning, hvarigenom dels fordringsewares lidande beredes, dels all utväg betages innehafvaren att till medarfvingars utlösen eller egendomens häfd och förbättring erhålla de nödvändigaste lån.

Man har gjort fideikommiss, hvilkas innehafvare varit ålagda att använda godsets afkastning till egendomens förökande under enahanda fideikommissvilkor, en inrättning, som, om ock dess skadlighet i politiskt afseende åsidosättes, i alla fall synes vara den mest illa beräknade, då ofelbart är, att en allt för stor egendom i en mans hand gifver mindre afkastning och föder vida mindre människor, än om den vore emellan flere egare delad.

Icke mindre skadliga hafva de stiftelser varit, som, ehuru aflägsse och för odling och samhäft obeqvämliga flere gods kunnat vara, likväl föreskrifvit, att de skola hållas tillsammans och icke ens få bortbytas, och de stiftelser, enligt hvilka vissa egendomar bort för alltid innehafvas af flere samegare utan rätt för någon till skiftes vitsord, hafva varit en källa till obehagliga rättegångar och till en olycklig oenighet inom familjer.

Man har äfven sett förordnanden, som föreskrifvit beständig delning, utan rätt för delegarne att lösa hvarandra ut, som för egendomens besittning gjort till everdeligt vilkor, att innehafvaren skall lefva ogift, ej få bekläda någon statens tjenst och mera dylikt, och till hvilka andra orimligheter en sådan oinskränkt frihet kan föranleda, är af dessa exempel lätt att inse, äfvensom att slika inrättningar hafva för jordens nyttiga häfd och egendomars förbättring det skadligaste inflytande.

Vid betraktande häraf, och då det hopp en egare hafver derom, att hans barn och närmaste skola njuta frukterna af hans mödor, befordrar flit, hushållning och medborgerliga tänkesätt, samt för samma ändamål, jemte befrämjande af föräldrars och husfäders anseende, en egare bör hafva magt att dels genom aftal, dels genom testamente utnämna sin efterträdare, och obestriddigt är att, ehuru den, som sjelf innehar disponibel egendom, kan i en oinskränkt dispositions frihet för sin person finna dessa uppmuntringar och förmåner, desamma deremot alldeles för-

svinna för alla hans efterträdare, om han gör egendomen till fideikommiss; då en oinskränkt frihet för enskilda att ändra arfs- och eganderättslagarne för tillkommande tider icke kan stå tillsammans med syftet af vid denne riksdag af Riksens Ständer tagne beslut om frihet för en hvar att all slags jord genom laga fång förvärfva; då en sådan frihet skulle göra vår allmänna lag i dess viktigaste delar onyttig, och i stället för tydliga lagar, som beständigt kunna förbättras och fullkomnas, anskaffa för särskilda gods speciella förordnanden, hvilka, ehuru orimlige, otydliga och äfven oläslige de kunna vara, likväl göra anspråk på en varaktighet, som icke en gång för våra grundlagar enligt nu gällande regeringsform funnits nödvändig, och det för öfrigt skulle lända till fäderneslandets heder, om, sedan de mest hyfsade nationer redan upphäft dessa lemningar eller nya telningar af feodalismen, svear och göther, som aldrig varit af främmande nationer med våld tvungne till sådane inrättningar, icke voro de siste att förekomma ytterligare härmningar deraf, hafva Riksens Ständer ansett ofta nämnde oinskränkta dispositionsfrihet böra jemkas inom billiga och för samhällets allmänna nytta afpassade gränser, samt till följd deraf trott sig böra hos Eders Kongl. Maj:t i underdanighet anhålla om nådigste sanktion och bekräftelse af följande närmare bestämmelse och tillägg vid det för detta ämne lämpliga lagens rum i 16 kap. 1 § ärfdabalken:

Vill någon man eller qvinna göra testamente, hafve våld göra det mundteliga eller skrifteliga, med eller utan villkor, och vittne tvänne gode män att det testamente då var gjordt med sundt och fullt förstånd och af fri vilja: stånde ock honom fritt att låta vittnen veta dess innehåll eller ej. Äro ej vittnen att tillgå, och utredt varder, att testator intill sin död varit utur stånd satt vittnen anskaffa, äge ock då testamentet laga kraft, så framt det finnes med egen hand skrifvit och underskrifvit. Bortgifver någon fast egendom, äge ej makt om villkoren för dess förvaltning sträcka förordnandet längre än förste emottagarens och dess makas lifstid, eller om äganderätten vidare än till utnämmande af testaments- eller gåfvotagarens näste efterträdare, uti hvilken sistnämndes hand fastigheten ikläder sig egenskap af arfvejord, hvarmed i allt efter allmän lag förhålles. Ej eller må i andre afhandlingar och contracter om fast egendom sådane villkor inflyta, hvarigenom förvaltnings- och äganderätten för en framtid vidare inskränkes än nu sagt är. Men angående städja och arrende gälle hvad derom särskildt stadgadt är.»

Det sålunda af Rikets ständer framlagda förslaget vann Kongl. Maj:ts godkännande och erhöll enligt förordningen den 27 april 1810 kraft af gällande lag.

De uttalanden, som i omförmälda skrifvelse gjordes af rikets ständer, innefattade i sjelfva verket ett ogillande af hela fideikommissinstitutionen, ehuru man då icke ansåg sig böra gå längre än att hindra uppkomsten af nya fideikommiss i fast egendom. Dock utfärdades samma år den 3 april en förordning, hvarigenom bestämdes, att i de fall, då någon innehafvare af fideikommisssegendom kunde komma i behof att derå emot inteckning göra lån eller för egendomen anse förmånligt att få göra utbyte af till fideikommisset hörande jord eller ock finna sig föranlåten att söka häfvande af vissa uti fideikommiss-stiftelser innehafvaren föreskrifna vilkor, ansökningar i dessa eller andra dylika ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning och som icke rörde frågor, hvilka mellan fideikommissarier och medarfvingar kunde yppas och enligt allmänna rättegångsordningen måste behandlas, borde hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas, på det att Kongl. Maj:t med dess högsta domstol, i likhet med annan förklaring öfver allmänna lagar och författningar, måtte dervid, efter sig företeende omständigheter, kunna förfara. Genom de sålunda meddelade bestämmelserna tillerkändes Kongl. Maj:t med högsta domstolen befogenhet att i viss mån rubba grunderna för en bestående fideikommiss-stiftelse, en befogenhet, som, särskildt i fråga om tillåtelse att inteckna fideikommisssegendom, i enskilda fall kan leda till fideikommissrättens upphörande.

Från och med 1810 har fideikommissinstitutionen inom vår svenska rätt ej undergått någon förändring. Det är alltså visserligen förbjudet att inrätta nya fideikommiss uti fast egendom, liksom Kongl. Maj:t eger befogenhet att uti redan gällande fideikommiss-stiftelser vidtaga sådana ändringar, som omförmälas i förordningen den 3 april 1810, men de före 1810 uppkomna fideikommissen ega allt fortfarande bestånd. Det synes dock utskottet vara önskvärdt, om möjlighet bereddes, att äfven dessa under sådana vilkor och former, att släktens rätt ej trädde för nära, kunde upphävas och våra arfslagar sålunda erhålla allmän och undantagslös tillämpning. De olägenheter, som äro förenade med tillvaron af fideikommiss i fast egendom, hafva nemligen under den tid, som förflutit från 1810, allt skarpare framträdt, och de undantagsbestämmelser, som gälla för fideikommissen, framstå i och med den politiska och sociala utvecklingen såsom allt mera oegentliga och stridande mot sunda lagstiftningsprinciper. Ur politisk och social synpunkt kan det alltså anses medföra olägenheter, att allt för stora jordegendomar äro hopade och städse bibehållas i en enda persons eller familjs hand, liksom det ur nationalekonomisk synpunkt sedt måste lända till skada, att sådana egendomar allt jemt innehävas af personer, hvilkas förfogande-

rätt öfver desamma är så begränsad, som vid fideikommiss är förhållandet. Ser man åter saken från rättvisans och billighetens sida, så ligger det onekligen något för rättskänslan upprörande deri, att, såsom fallet är vid de flesta fideikommiss-stiftelser, en enda person skall på sin lott erhålla den värdefullaste, möjligen enda qvarlåtenskapen efter en affiden, till hvilken han icke stått i närmare släktskapsförhållande än andra, som af qvarlåtenskapen bekomma föga eller intet. Detta sistnämnda missförhållande framträder numera, sedan en lika arfsrätt mellan syskon blifvit införd såsom allmän regel, så mycket skarpare. Det har ock ej sällan föranledt fideikommissinnehafvare att bruka fideikommissegendom på sådant sätt, att den på kort tid lemnat största möjliga afkastning, som kunnat bilda ett till fördelning mellan hans öfriga arfvingar tillgängligt kapital, utan att hänsyn dervid tagits till egendomens framtida bestånd. Det har ock stundom framkallat grof misshållning med dylik egendom under fardagstiden, då en affiden fideikommissarios sterbhusdelegare sökt bereda sig största möjliga fördel af densamma, innan den skulle af ny fideikommissarie tillträdas.

Ehuru ofvan antydda olägenheter, till hvilka utan tvifvel ytterligare andra skulle kunna läggas, äro förenade med tillvaron af fideikommiss i fast egendom, har likväl mot alla förslag till dessa stiftelsers upphäfvande anmärkts, att lagstiftaren icke skulle kunna utan rättskränkning upphäfva desamma, då de tillkommit under skydd af en lagstiftning, som tillät deras bildande, och att ordnandet af de rättsförhållanden, som skulle uppstå i omedelbart sammanhang med fideikommissrättens upphörande, skulle möta oöfvervinneliga svårigheter. Det har visserligen medgifvits, att verkligt nödtvång kan berättiga lagstiftaren att bryta dispositioner af ifrågavarande art, men tillika anförts, att förhållandena i vårt land, särskildt med afseende å omfånget af de bestående fideikommiss-stiftelserna, icke vore sådana, att de påkallade en slik åtgärd.

Hvad då först angår frågan om fideikommiss-stiftelsernas omfång i vårt land, anser sig utskottet böra erinra derom, att taxeringsvärdet å samtliga fideikommissfastigheter i riket år 1890 utgjorde 107,025,407 kronor, deraf ej mindre än 104,427,107 kronor belöpte sig på fastigheter å landet eller omkring $\frac{1}{20}$ af värdet utaf all sådan enskild fastighet i riket. Detta utvisar, enligt utskottets mening, att frågan om fideikommiss-stiftelsernas bibehållande eller upphäfvande i vårt land ingalunda är ur det allmännas synpunkt af så ringa betydelse, som man stundom förmenat, utan fastmer egnad att tilldraga sig lagstiftarens allvarliga uppmärksamhet.

Beträffande vidare frågan om helgden af enskildes dispositioner, gjorda i enlighet med de vid tiden för deras tillkomst gällande lagbestämmelser, erkänner utskottet visserligen, att lagstiftaren dertill bör taga all skälig hänsyn, men hyser för sin del den bestämda öfvertygelse, att, der dylika dispositioner under den tid, som förflutit från deras tillkomst, uppenbarligen kommit i strid med det allmänna rättsmedvetandet och uppfattningen af hvad samhällets sunda utveckling kräfver, de böra och måste vika för hänsynen till statens väl. Denna åsigt har, såsom utskottet nedan skall visa, i fråga om fideikommiss i fast egendom gjort sig till fullo gällande i åtskilliga andra lands lagstiftningar, och att den ej heller är främmande för vår egen lagstiftning torde ganska otvetydigt framgå af ofvan anförda förordning af den 3 april 1810, som, på sätt utskottet redan anmärkt, tillåter ganska väsentliga modifikationer af de förordnanden, på hvilka dessa stiftelser äro grundade.

Utskottet vill ock i detta sammanhang påpeka, att ett upphäfvande af fideikommiss-stiftelser, derest nuvarande innehafvare och andra nu lefvande, till fideikommiss eventuellt arfsberättigade skyddas uti sin rätt, så mycket mindre kan anses innebära en rättskränkning, som den allmänna principen för tillvaron af rätt uppställer krafvet på ett rättssubjekt såsom vilkor härför. Skall för fideikommiss ett rättssubjekt utfinnas, kan detta ej vara annat än den lefvande släkten, och det bör då ej förefinnas något rättsligt hinder att, utan rubbande af släktens rätt, med fideikommissen vidtaga de ändringar, som från samhällets synpunkt kunna befinnas ändamålsenliga.

I fråga om sättet för tillämpningen af allmänna eganderätts- och arfsgrundsatser på sådan egendom, som nu utgör familjefideikommiss, kunna åsigtterna vara ganska delade, och detta ämne kräfver för visso en sorgfällig utredning och undersökning. Utskottet vill erinra om de åtgärder, som härutinnan vidtagits i några stater, der familjefideikommissen blifvit upphäfd. I Frankrike är genom lagen den 17 januari 1849 stadgadt, att alla af privata gods bildade majorat, som redan, från förste innehafvaren räknadt, gått i två successiva led, upphävas; att de gods, som bilda dessa majorat, blifva fria gods uti innehafvarnes hand, och att för framtiden succession i dylika majorat, begränsad till två led, från första innehafvaren räknadt, endast får ega rum för personer födde eller aflade innan tiden för lagens promulgation. I Nederländerna har lagen den 1 oktober 1833 visserligen förbehållit den närmaste fideikommissarien hans rätt, men fräntagit de efterföljande, om än redan födde, deras utsigt att erhålla fideikommisset; och i Italien har lagen den 30 november 1865 upphäft alla då bestående fideikommiss,

majorat och andra fideikommissoriska substitutioner samt tillagt den dåvarande innehafvaren full eganderätt till halfva fideikommissförmögenheten och den närmaste arvingen full eganderätt till andra hälften, dock med förbehåll af nyttjanderätt för dåvarande innehafvaren under hans lifstid. I 1866 års danska grundlag, § 93, stadgas, likasom i den äldre grundlagen af 1849, att intet län, stamhus eller fideikommissgodskan för framtiden upprättas, och att genom lag skall närmare ordnas, huru de nu bestående kunna öfvergå till fri egendom, ehuru sistnämnda bestämmelse ännu icke genom statsmagternas samverkan ledt till någon påföljd.»

För egen del har utskottet intet att tillägga till det ofvan återgifna uttalandet af 1898 års lagutskott. Utskottet förbiser ingalunda, att vissa svårigheter kunna vara förenade med frågan om upphäfvande af fideikommiss i fast egendom, och att alltså noggrann utredning bör föregå afgörandet, men dessa omständigheter kunna, enligt utskottets tanke, ej undanskymma de väsentliga fördelar i politiskt, socialt och statsekonomiskt hänseende, som af ifrågavarande förändring äro att förvänta.

Med stöd af det anförda får utskottet alltså hemställa,

att Riksdagen ville, i anledning af förevarande motion, i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom de i riket bestående familjefideikommiss-stiftelser i fast egendom på landet och i stad upphäfvast, äfvensom förslag till sådana lagbestämmelser, som för ordnande af rättsförhållandena vid siste innehafvarens död må erfordras.

Stockholm den 11 februari 1901.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

Reservationer:

af herrar *Hasselrot*, *Sandqvist*, *Almgren* och *Fagerholm*, hvilka ansett, att utskottet i anledning af motionen bort hemställa,

att Riksdagen ville i skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t, efter verkställd utredning om beskaffenheten och omfånget af bestående familjefideikommiss-stiftelser rörande fast egendom, täcktes taga under öfvervägande, huruvida gällande bestämmelser om dylika stiftelser må kunna, enligt öfverenskommelse inom vederbörande slägt eller under annat lämpligt vilkor och förbehåll, upphävas eller förändras, samt för Riksdagen framlägga förslag till de stadganden, hvartill den verkställda utredningen kan föranleda.

samt af herrar grefve *Lewenhaupt* och *Hedenstierna*, hvilka ansett, att utskottet bort till föreliggande motion afstyrka bifall.

Herrar *Sörensson* och *Trygger* hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.
